

El fons de monedes medievals d'Aragó i Navarra de la dinastia aragonesa (1063-1134) del Gabinet Numismàtic de Catalunya

ANNA M. BALAGUER
IGNASI M. PUIG i FERRETÉ

El recull i l'estudi de les monedes d'aquesta sèrie i període existents al Gabinet Numismàtic de Catalunya fou realitzada la primavera de 1978 per els dos autors que signen aquest article.

El treball s'inseria en el context d'un ampli programa d'estudi de la moneda dels comtats catalans i de les seves àrees d'influència que duiem a terme conjuntament amb Miquel Crusafont, el qual havia tingut la iniciativa de proposar-lo com a tema de la secció segona del *Symposium Numismàtic de Barcelona*. Aviat ens adonarem, però, que la problemàtica de la història de la moneda d'aquest període era més extensa i sobretot més complexa del que havíem pensat al principi. Això no ens féu defallir, però imposà una delimitació dels objectius. Per aquest motiu abocarem tot el nostre esforç a la confecció d'un *corpus* de la moneda comtal¹ i el treball iniciat sobre la sèrie aragonesa-navarresa del fons del GNC restà inèdit i de fet inconclús.

1. M., CRUSAFONT I SABATE, BALAGUER, A.M. amb la col·laboració de I.M., PUIG FERRETÉ, «Els comtats catalans: les seves encunyacions i àrees d'influència». I Corpus., *Symposium Numismàtic de Barcelona*, Barcelona, 1979, vol. I, p. 377-508.

Així deixarem per més endavant la seva publicació. Aviat, però, Ignasi Puig es veié abocat al treball absorbent de la elaboració de la seva tesi doctoral,² a l'hora que s'intensificava la seva dedicació a la universitat i tirava endavant altres publicacions.³ Tot plegat en un moment que la seva salut delicada ja es ressentia. Per la meua banda, la dinàmica de les meves obligacions, la redacció de la tesi i l'atenció a encàrrecs i compromisos d'investigació en altres àmbits de la història de la moneda, tampoc propiciaren que pogués endagar el treball en aquells anys.

Tot i així la tasca realitzada, el munt de fitxes i de fotografies fetes, no ha dormit oblidada al fons d'un calaix, ja que sovint s'hi han fet consultes⁴. Sempre havia considerat, però, que calia publicar-ho. Era un deute que teniem al company d'estudis, col·lega i amic que fou Ignasi Mª Puig.

COMPILACIÓ I CATALOGACIÓ

L'interés i la utilitat de publicar fons documentals, numismàtics o arqueològics són fets ben reconeguts. Per això museus i arxius d'arreu cuiten per realitzar i publicar la catalogació dels seus fons⁵ o almenys per a oferir una guia actualitzada, encara que concisa, del material que conserven.⁶

2. Llegida a la Universitat Autònoma de Barcelona el 1981 fou publicada per l'Institut d'Estudis Catalans, I., M., PUIG FERRETE *El monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XV)*, dins la col·lecció «Memòries de la Secció Històrico Arqueològica», Barcelona, 1991.

3. Per a una curiosa i fidedigna semblança de la persona i l'obra d'Ignasi M. Puig vegeu el pròleg a l'edició de la seva tesi doctoral (*op. cit.* nota 2) escrit per A.M. Mundó que fou el seu mestre i director de tesi. Cal advertir, només, que el present treball hi consta com ja publicat en aquell moment, un equívoc que cal, doncs, desfer.

4. Procuraren una part del material numismàtic en què es basà l'estudi de M. CRUSAFONT I SABATER i A.M., BALAGUER, «La numismàtica navarro-aragonesa alto medieval. Nuevas hipótesis», *Gaceta Numismática*, 81, 1986, p. 35-66. Fou tingut en compte en la redacció d'un catàleg general de la moneda medieval aragonesa i navarresa, M., CRUSAFONT I SABATER, *Acuñaciones de a Corona Catalano-Aragonesa y de los Reinos de Aragón y Navarra*, Madrid, 1992. El material ara publicat fou també útil, pel que fa a les dades sobre pesos que aporta, al treball de M., CRUSAFONT I SABATER «La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales», *Gaceta Numismática*, 14, 1994, p. 37-62.

5. Un exemple recent referit a la moneda i dintre de l'estat espanyol és el que ha donat el Gabinete Numismático del Museo Arqueológico Nacional i la seva conservadora en cap actual, Carmen Alfaro Asins que no sols ha iniciat la publicació del catàleg dels fons, sinó que ha començat també la sèrie sistemàtica de publicació dels *Sylloge Nummorum Graecorum. España. C.*, ALFARO ASINS, *Catálogo de las monedas antiguas de oro del MAN*, Madrid, 1993. *Ibid.*, *Sylloge Nummorum Graecorum. España. vol. I Hispania. Ciudades Feno-púnicas. Parte I; Gadir y Ebusus*, Madrid, 1994.

6. Novament el Gabinete Numismático del Museo Arqueológico Nacional —que comptava, però, amb unes guies de principis de segle encara útils en certs aspectes— ens en dona exemple amb l'edició

En el cas del Gabinet Numismàtic de Catalunya no disposem, pràcticament, de cap obra en aquest sentit.⁷ Pel que fa a les sèries medievals hauriem d'exceptuar la catalogació de les monedes d'or visigodes publicada el ja llunyà 1952 per J. Amorós i M. Mata, aleshores director i becària respectivament, del GNC.⁸ Aquesta mancança dona un sentit, una utilitat i un valor de relleu al treball que, superant dificultats i entrebancs, han dut a terme diferents investigadors que han treballat, amb ànim d'exhaustivitat, determinada sèrie o bé determinat valor monetari concret de les existències del GNC. Aquí cal fer especial esment de l'obra d'A. Badia⁹ que inclou els croats de l'esmentat gabinet, el *corpus* de la moneda comtal¹⁰ que publica totes les monedes d'aquesta sèrie o bé el recull de pellofes que podem veure en aquest mateix volum d'*Acta Numismàtica*. Hi ha encara altres treballs em aquest sentit, com és ara la publicació dels florins de la Corona Catalano-Aragonesa¹¹ o bé la moneda castellana d'or corresponent al valor de la dobla.¹² Al marge de fons seriatos més o menys nombrosos, s'han donat a conèixer també els dos dinars transicionals aràbigs d'Hispania, diferents ponderals o «piefords», etc.¹³

A la tasca realitzada tenim la satisfacció de poder-hi afegir ara el de la sèrie de monedes d'Aragó i Navarra de la dinastia aragonesa, mentre servem encara

d'una concisa notícia de l'esmentat gabinet. Vegeu C. ALFARO ASINS, «Numismática y Medallística», dins la *Guía General del Museo Arqueológico Nacional*, vol. II, Madrid, 1992.

7. La «Noticia acerca del Gabinete Numismático de Cataluña» escrita per J. Amorós i publicada a Barcelona el 1949 és avui d'escassa utilitat, ja que respon a unes circumstàncies i a una situació completament diferents a les que el GNC té avui.

8. J., AMORÓS; A., MATA BERRUEZO, *Catálogo de las monedas visigodas del Gabinete Numismático de Cataluña*, Barcelona, 1952.

9. A., BADIA I TORRES, *Catàleg dels croats de Barcelona, 1285-1706*, Barcelona, 1969.

10. *Op. cit.* a la nota 1 més amunt.

11. A. M., BALAGUER, «Catàleg dels florins del Gabinet Numismàtic de Catalunya» a I Trobada d'Estudis Numismàtics sobre el tema «El florí d'or primera moneda de curs general a la Corona Catalano-Aragonesa», publicada a *Gaceta Numismática*, 72, 1984, p. 25-40. Es cataloguen i publiquen amb la seva il·lustració els 91 florins aleshores existents al GNC i dues falsificacions d'època del mateix fons.

12. A. M., BALAGUER, «Las monedas medievales castellanas del Gabinete Numismático de Cataluña: la dobla», *Numisma*, núms. 180-185, 1983, p. 209-221.

13. A. M., BALAGUER, *Las emisiones transicionales árabe-musulmanas de Hispania*, Barcelona, 1976, núms. 15 i 26. Ibid., «Pieforts medievales castellanos», *L'Ardit*, 9, Barcelona, 1992, p. 32-36. M. CRUSAFONT I SABATER, «Pesals catalans múltiples i senzills», *Acta Numismàtica*, 20, 1990, p. 141-164.

l'esperança de veure l'edició d'un catàleg dels fons medievals del GNC i en estalvi de treball a l'hora de la seva hipotètica redacció.

El conjunt de diners de billó de la sèrie aragonesa i navarresa del període de la dinastia aragonesa que ara publiquem correspon, naturalment, al fons existent al GNC l'any 1978 quan es realitzà el recull. L'extrema precarietat dels inventaris i fitxers del GNC i també el complet desordre temàtic i cronològic del conjunt de la seva col·lecció de monedes fan arriscat poder assegurar amb rotunditat que aconseguissim accedir a tot el material disponible. El recull es feu, però, amb tota cura i sense estalviar-hi hores de treball, segons el sistema que consistia en revisar les 109.000 fitxes del fitxer general disposades, a l'igual que les monedes, segons ordre d'entrada.¹⁴

Realitzat aquest laboriós procés, resultà que les existències del GNC constaven de cinquanta-set diners de billó i d'un òbol del mateix metall, segons la composició següent:

Sèrie aragonesa

Sanç Ramir (1063-1094). Aragó. 29 exemplars de diner.

Sèrie navarresa

Sanç Ramir (1074-1094). Navarra. 1 exemplar de diner.

Sèrie aragonesa

Pere d'Osca (1094-1104). Montsó. 2 exemplars de diner.

Aragó. 12 exemplars de diner.

Aragó. 1 exemplar d'òbol.

Alfons el Bataller (1104-1134) Aragó. 13 exemplars de diner

Total: 58 exemplars

L'estat de conservació d'aquestes monedes és força desigual, però amb algunes individualitats destacables com pot observar-se a les il·lustracions que donem de la totalitat dels exemplars.

Pel que fa als tipus, cal fer especial esment del diner de Navarra de Sanç Ramir, núm. 30 del nostre catàleg, i dels dos exemplars de Pere d'Osca amb el nom de seca MONSON, Montsó, núms. 31 i 32. Tot ells, especialment el navarrès que fou ja objecte d'un estudi de J. Amorós,¹⁵ són extraordinàriament rars.

14. La situació del Gabinet Numismàtic de Catalunya fou exposada en un detallat estudi en al que hom hi pot trobar dades sobre la seva trajectòria i funcionament fins el 1982, vegi's A.M., BALAGUER; M., CRUSAFONT I SABATER, «Gabinet Numismàtic de Catalunya. Estudi crític i propostes alternatives», *Acta Numismàtica*, 13, 1983, p. 21-46. Concretament sobre l'estat dels fitxers i la tasca d'extracció de la informació sobre el material numismàtic existent de cada sèrie vegeu p. 35-37.

15. J., AMORÓS, «Estado de la cuestión referente a las monedas navarras de la Casa de Navarra. Con

Trobarem també una sèrie de varietats tipològiques inèdites. Es tracta del diner de Sanç Ramir (núm.8), amb estel a la dreta de la creu, i la núm. 29 amb unes característiques tipològico-estilístiques molt peculiars. El conjunt de peces del GNC proporciona també nombroses variants inèdites pel que fa a la puntuació de les llegendes, en especial de les de l'anvers.

Poder sistematitzar totes aquestes variacions i donar-les a conèixer juntament amb les dades ponderals de les monedes posa a l'abast de l'estudiós una important mostra de peces d'aquesta sèrie. Això serà ben útil a l'hora de realitzar estudis metrològics i d'història monetària, en general, d'aquest període.

CRITERIS D'ORDENACIÓ I CLASSIFICACIÓ DEL MATERIAL

No ha estat fàcil arribar a una ordenació d'aquestes monedes, tot i que preniem com a punt de partença els criteris establerts en un estudi anterior.¹⁶ Amb motiu de la redacció del catàleg d'aquest fons hem tingut, però, ocasió de reexaminar-los. Per a dur a terme aquesta anàlisi no ens fixat únicament dels exemplars del GNC, sinó que hem considerat, al mateix temps, les dades tipològico-estilístiques que ens oferia la cinquantena llarga de fotografies d'exemplars, en general de conservacions excepcionals, existents al nostre arxiu fotogràfic. La nova reconsideració ha servit per a ratificar-nos, en línies generals, en els criteris d'ordenació adoptats anteriorment i que M. Crusafont aplicà a l'hora de redactar el catàleg general de les sèries aragonesa i navarresa medievals.¹⁷ Malgrat tot, hem introduït alguna modificació i hem pogut perfilar algun aspecte en establir subgrups, segons algunes variacions tipològico-estilístiques objectivables i en passar les peces del tipus Cru-VS 200 del final del grup primitiu, el primer lloc de les del grup tosc.

motivo de una moneda Navarra del Gabinete Numismático de Cataluña» *Numario Hispánico*, t. III, núm. 5, 1954, p. 17-40.

16. A. M., BALAGUER I M., CRUSAFONT I SABATER, «La numismática navarro-aragonesa...» *cit.* a la nota 4. més amunt.

17. M., CRUSAFONT I SABATER, *Acuñaciones de la Corona Catalano-Aragonesa y de los Reinos de Aragón y Navarra*, Madrid, 1992. Citat en endavant com Cru-VS seguit del número corresponent.

CATÀLEG

SANÇ RAMIR (1063-1094). SÈRIE ARAGONESA

Grup Primitiu

Les monedes d'aquest grup es caracteritzen per presentar una efígie regular i allargassada. El cabell tallat recte damunt la nuca, on gairebé sempre hi trobarem tres puntets que volen representar, segurament, una mena de recollit. La tija central de l'arbre del revers és llisa, sense ornaments ni addicions. En surten dues branques simètriques, que solen implantar-se a la base o bé bastant avall i que tendeixen a pujar verticalment.

Dintre d'aquestes característiques generals trobarem, però, algunes variacions objectivables que ens permetran establir alguns subgrups que designarem successivament amb les lletres A, B, C, etc.

Subgrup primitiu A

Les branques i les seves ramificacions són de traç força gruixut i pugen molt verticalment.

1. Diner. Billó.

a/SANCIVS REX:Efígie a l'esquerra amb tres punts a la nuca.

r/ARA-GON horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat d'una creu.

Les branques surten de la base.

Cru-VS, 195. GNC, 11210.

Pes: 0,88 g. ø: 17mm.

2.

a/: SANCIVS REX. La resta com l'anterior.

Cru-VS, 195 variant puntuació inici llegenda anvers. GNC, 11209.

Pes: 0,86 g. ø: 17mm.

3. Com l'anterior efígie menys nítida en aquest exemplar que presenta una petita fisura.

GNC, 33.330. Pes: 0,714 g. ø: 17.

Subgrup primitiu B

Les branques tendeixen a obrir-se omplint més el camp. El traç s'afina. La implantació de les branques es fa encara a la base mateixa, però en algun cas s'implanten a la part baixa del tronc central.

Una varietat d'aquest grup porta algun ornament addicional al revers consistent en punts, estels, lletres K ajagudes, etc.

Sense ornaments o símbols addicionals al revers

4. Diner. Billó.

a/

: SANCIVS REX. Efígie a l'esquerra, els trets punts a la nuca poc marcats.

r/ ARA-GON horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat de creu. Les branques surten de la part baixa del tronc.

Cru-VS, 195 similar, però amb les diferències de puntuació i estil de l'arbre. GNC, 2189. Pes: 0,965 g. ø: 18mm.

5. a/

: SA.N.CIVS REX. Efígie a l'esquerra amb tres punts a la nuca.

r/ Com l'anterior, però les branques surten de la base.

Cru-VS, 195.1 var. puntuació. GNC, 11208. Pes: 0,95g ø: 17 mm.

Amb ornaments o símbols addicionals al revers

6. a/

: SANCIVS REX. Efígie a l'esquerra amb tres punts a la nuca.

r/ Com l'anterior, però sota la A i la N d'ARA-GON, una petita K ajaguda.

Cru-VS, 195.10. GNC, 109278. Pes: 0,938 g ø: 17 mm.

7. a/ Com l'anterior.

r/ Un punt a l'esquerra de la creu.

Cru-VS, 195.5 GNC, 109296. Pes: 1,05 g. ø: 17 mm.

8. a/ :SANCIVS REX. Efígie com l'anterior.

r/ Estel de sis puntes a la dreta de la creu.

Inèdita. GNC, 11211. Pes: 0,952 g. ø: 17.

Subgrup primitiu C

Efígie mirant a la dreta. El cap tendeix a ésser més arrodonit i no presenten els tres punts a la nuca. L'arbre del revers és similar al del grup primitiu B.

9. a/ :SANCIVS.REX. Efígie a la dreta sense punts a la nuca.

r/ ARA-GON horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat de creu.

Les branques surten de la part baixa del tronc.

Cru-VS, 197, variant inèdita puntuació llegenda anvers. GNC, 109272.
 Pes: 1,06 g. ø: 18 mm.

10. a/

: SANCIVS REX. La resta com l'anterior.

Cru-VS, 197, però tres punts principi llegenda anvers. GNC, 109275.
 Pes: 0,973 g. ø: 18mm.

11. Similar a la núm. 9, però força mal conservada.

GNC, 24190. Pes: 0,844g ø: 17 mm.

Grup elegant

Es diferencia molt clarament de la resta de tipus per la peculiar forma de l'arbre del revers. Les branques estan formades per un arc d'extrems acabats en un llaç i amb múltiples penjolls i ornaments que talla el tronc central. Entre la implantació de les branques i la creu surten del tronc uns arcs o brots simètrics que, generalment, són dobles i oposats. L'efígie és més arrodonida i en general el cabell ja no apareix tallat en línia recta sinó que s'afua damunt del clatell. No presenta els tres punts sobre la nuca que solíem trobar a les peces del grup primitiu. En funció que el bust miri a la dreta o bé a l'esquerra, reunirem les peces d'aquestes característiques en un subgrup elegant A i en un subgrup elegant B.

Subgrup elegant A

Bust a la dreta.

12. Diner Billó.

a/

: SANCIVS REX. Bust a la dreta.

r/ ARA-GON horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat de creu. Els petits brots que surten vers la meitat del tronc es bigurquen, en forma de dues petites àncores amb una perla en el punt de divergència.

Cru-VS, 203-1 variant puntuació principi llegenda anvers.

GNC, 2190. Pes: 1,11g ø: 19 mm.

13. a/.SANCIVS.REX. El punt d'inici de llegenda poc visible. Efigie com l'anterior.

r/ Dels petits brots, un puja oblic cap amunt i acaba en una perla, l'altre curvat va avall.

Cru-VS, 203-3 variant puntuació principi llegenda anvers.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

GNC, 11206. Pes: 0,97g. ø: 19 mm.

14. a/.SA.NCIVS REX:X. Efigie com l'anterior.
r/Petits brots similars als del núm. 12. Traç del revers molt fi.
Cru-VS, 203-5. GNC 2116. Pes: 0,968. ø: 19 mm.
15. a/SANC (anell dintre de la C) IVS REX. Efigie com l'anterior.
r/Els dobles brots simètrics que surten del tronc central van avall.
Cru-VS, 203 variant inèdita puntuació llegenda anvers. GNC 11207.
Pes: 0,953g. ø: 18 mm.
16. a/SANCIVS REX (un punt a d'alt i a baix de la X). Efigie com l'anterior.
r/Forma i inclinació petits brots com la núm. 13.
Cru-VS, 203 variant inèdita puntuació llegenda anvers. GNC, 11213.
Pes: 0,879g. ø: 18 mm.

Subgrup elegant B

Bust a l'esquerra.

17. Diner. Billó.
a/SAN (anell amb un punt al mig) CIVS REX. Efigie a l'esquerra.
r/ARA-GON, horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat de creu.
Els brots petits que surten del tronc com els de la núm. 15.
Cru-VS, 202. GNC 109277. Pes: (0,634 g.) ø: 18.
Un xic incompleta vores.
18. Similar anterior
GNC, 11205. Pes: 0,817g. ø: 18. Petit trencat bora.
Exemplar força malmès
19. Similar anterior
GNC, 11204. Pes: 0,928. ø: 18 mm.
20. Similar anterior
GNC, 24191. Pes: 0,805g. ø: 18 mm. Petits trencats bora.
Exemplar força malmès.
27. Ibidem.

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Grup Tosc

Es distingeix sobretot per l'execució tosca de l'efígie i d'ocasionals irregularitats de les lletres. Els cabells freqüentment sobresurten del front de forma exagerada. En conjunt, però, l'efígie recorda la del tipus anterior de forma més aviat arrodonida i cabells que acaben afuats damunt del clatell, encara que hi ha alguna excepció. Tampoc trobarem punts a la nuca. L'arbre del revers torna a presentar branques que s'insereixen obliquament en el tronc, amb multitud de brots similars. El tronc central manté els petits brots que hem vist aparèixer en el tipus elegant, però són menys vistosos. L'efígie mira sempre cap a la dreta i no trobarem ornaments o símbols en el camp al revers.

Aquest grup tipològic —al que correspon el mancús de Jaca i els diners de Monzón— enllaça amb el primer tipus del regnat següent de Pere d'Osca (1094-1104).

Dintre d'aquest grup distingirem, però, un subgrup tosc A que situarem al principi; és d'execució més afinada i sembla enllaçar amb el tipus elegant.

Subgrup tosc A

La forma de l'arbre tot i ésser molt més esquemàtica recorda una mica la del tipus elegant. El distintiu més clar de les peces d'aquest subgrup és l'angulet en forma de poncella que figura al capdamunt de les dues branques superiors. El tronc central presenta petits brots en forma d'aspa.

L'execució del bust de l'anvers, en canvi, recorda més els diners del grup primitiu amb cap allargassat i cabell tallat recte que en algun cas força excepcional pot ésser fluent (Cru-VS, núm. 201). Mai presenta, però, punts darrera la nuca. Les similituds d'estil de bust de l'anvers fan que M. Crusafont situï aquest tipus al final del grup primitiu (Cru-VS 200-201). A nosaltres ens ha semblat més avinent considerar que, enlloc d'ésser el preludi del tipus elegant, és el seu epíleg.

21. Diner. Billó

a/

: SANCIVS.REX. Efígie a la dreta.

r/ARA-GON horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat de creu. Les branques s'implanten a certa alçada del tronc i els seus extrems superiors acaben en un angulet que sembla una poncella. El tronc central amb petits additaments.

Cru-VS, 200 mateix exemplar. GNC, 2117. Pes: 0,965g. ø: 18 mm.

22. Igual a l'anterior, presenta una pàtina molt fosca.

GNC, 11212. Pes: 0,956g. ø: 17 mm.

Subgrup tosc B

Les seves característiques responen plenament a les que hem descrit com a determinants del grup tosc més amunt. D'estil més rude que les del subgrup tosc A presenten un brancatge més espès i embolicat. El cabell acaba gairebé sempre afuat damunt la nuca on no hi trobarem en cap cas els tres punts que apareixien en el grup primitiu. El tronc central amb petits brots.

23. Diner. Billó

a/SANCIVS. REX. Efígie a la dreta.

r/ ARA-GON horitzontalment a banda i banda d'un arbre superat de creu.

Dos petits brots simètrics surten del tronc i s'inclinen avall.

Cru-VS, 205 variant inèdita de puntuació llegenda anvers i forma brots del tronc del revers. GNC 2191.

Pes: 1,105g. ø: 18 mm. Petita irregularitat del cospell.

24. Similar a l'anterior

GNC, 100100. Pes: 1,14g. ø: 18 mm.

25. a/.SANC (un punt dintre de la C) IVS.REX.

La resta com l'anterior.

Cru-VS, 205 variant inèdita puntuació llegenda anvers i brots revers com la núm. 23. GNC, 33329.

Pes: 1,074g. ø: 18 mm. Petita irregularitat del cospell.

26. a/

: SANCIVS.REX.

Cru-VS, 205. GNC, 24192. Pes: 0,98g. ø: 19.

Petit trencat a la vora.

27. Similar a l'anterior

GNC, 11214. Pes: 0,46 g. ø: 18 mm. Defecte d'encunyació revers, repicat. Petits trencats vora.

28. a/SANCIVS.RE: X

Cru-VS, 205 variant inèdita de puntuació llegenda anvers. GNC, 11203.

Pes: 1,012g. ø: 18 mm.

29.: SAIVS.REX. Efígie a la dreta de forma molt arrodonida.

r/ Les branques laterals, a diferència de les anteriors, s'implanten molt avall del tronc que presenta petits brots.

Inèdita. GNC, 11215. Pes: 0,788g. ø: 17 mm. Petit trencat vora.

SANÇ RAMIR (1063-1094). SÈRIE NAVARRESA

30. Diner. Billó.

a/SANCIVS. Efígie a la dreta que talla la llegenda per baix.

r/NAVAR en forma d'arc damunt d'una creu alçada que ocupa el camp. De la base de la creu surten dos ornaments vegetals.

Cru-VS, 209 mateix exemplar.¹ GNC, 12912. ø: 18 mm.

PERE D'OSCA (1094-1104). SÈRIE ARAGONESA

31. Diner. Billó. Montsó

a/P.ETRVS·SANCII. Efígie a la dreta.

r/MON-SON, horitzontalment als costats d'un arbre superat de creu.

Cru-VS, 215, mateix exemplar, GNC, 2118. Pes: 1,23g. ø: 18 mm.

32. a/ PETRVS SANCII. La resta com l'anterior.

Cru-VS, 215 variant inèdita puntuació llegenda anvers. GNC, 11216.

Pes: 0,982g. ø18. Exemplar no gaire ben conservat, patina fosca.

Aquestes peces a nom de Pere i amb MON-ZON, com a nom de seca, presenten unes característiques tipològiques i estilístiques semblants a les del grup tosc B de Sanç Ramir amb les quals enllacen.

33. Diner. Billó. Aragó

a/ : PETRVS.REX. Efígie a l'esquerra amb el cabell recollit damunt la nuca formant una mena de troça.

r/ ARA-GON horitzontalment

Cru-VS, 213. GNC,109282. Pes: 0,71g. ø:18 mm.

34. Similar anterior.

GNC, 109281. Pes: 1,171g. ø: 18 mm.

1. Es tracta també del mateix exemplar descrit per AMORÓS, J. «Estado de la cuestión referente a las monedas navarras...», *op. cit.* a la nota 15 més amunt. Cal advertir, però, que a la làmina III d'aquest article es reproduïx la peça ampliada amb la transcripció de la seva lectura SANCIVS, a la que s'afegeix la paraula REX al lloc que hauria d'anar, però que no hi cap i en realitat no hi és, com assenyala en text el mateix Amorós (p. 23). Evidentment, a la làmina es vol assenyalar el lloc on hipotèticament s'hauria gravat la paraula REX, que és ostensiblement ocupat pel vestit trilobulat de l'efígie. L'autor no pretén pas dir que hi sigui, però pot induir a equívocs l'haver-ho visualitzat de la forma que ho fa.

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

35. Similar anterior.
GNC, 109273. Pes: 0,975g. ø: 17 mm.
36. Similar anterior
GNC, 109280. Pes: 1,073g. ø: 18 mm.
37. Similar anterior
GNC, 109279. Pes: 0,981g. ø: 18 mm.
38. Similar anterior
GNC, 33331. Pes: 0,955g. ø: 18 mm.
39. Similar anterior
GNC, 2192. Pes: 0,849g. ø: 18 mm.
40. Similar anterior
GNC, 2193. Pes: 1,014g. ø: 17 mm.
41. a/Efígie similar anterior, però força més reduïda.
r/Semblant anterior, però amb un anell a cada banda de la creu, Cru-VS,
213.1.GNC,11219.
Pes: 0,945g. ø: 18 mm.
42. Similar anterior, però efígie de les dimensions habituals.
GNC, 11217. Pes: (0,646g) ø: 18 mm. Exemplar força malmès,
esquerda.
43. a/Similar anterior, però un punt al camp esquerra per damunt de l'espatlla.
r/ Un punt a cada banda de la creu.
Inèdita. GNC, 11218. Pes: (0,762g) ø: 18 mm.
Força malmesa, esquerra.
44. Similar a la núm. 42.
GNC, 2119. Pes: 0,971g. ø: 17 mm. Força mal conservada
45. Obol. Billó. Aragó.
a/ (:PETRVVS.REX). Efígie a l'esquerra similar a la del núm. 33.
r/ ARA-GON horitzontalment als costats d'un arbre superat per una creu, als
costats un punt.
Cru-VS, 214.1 variant inèdita, punts als costats de la creu. GNC, 11220.
Pes: 0,552g. ø: 13. Força malmesa, lectures anvers poc clares.

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

ALFONS EL BATALLER (1104-1134). SÈRIE ARAGONESA

46. Diner. Billó

a/ANFVS.REX. Efigie a l'esquerra amb cabell recollit damunt la nuca i que talla la llegenda per baix.

r/ARA-GON, horitzontalment a cada banda d'un arbre superat per una creu.

Cru-VS 217. GNC, 2195. Pes: 0,958. ø: 19 mm.

47. Similar anterior

GNC, 2195. Pes: 0,958 ø: 19 mm.

48. Similar anterior.

GNC, 24194. Pes: 0,971g. ø: 19 mm. Petita irregularitat cospell.

49. Similar anterior.

GNC, 11221. Pes: 0,744g. ø: 19 mm. Força malmesa.

50. Similar anterior.

GNC, 11222. Pes: 1,119g. ø: 18 mm. Força mal conservada.

ALFONS EL BATALLER (1104-1134). SÈRIE NAVARRESA

51. Diner. Billó

a/. ANFVS SAN.REX. Efigie a l'esquerra.

r/+ ARAGONENSIS. Creu alçada.

Cru-VS, 219 var.² punt principi llegenda, GNC, 2126.

Pes: 0,835g. ø: 19 mm.

52. a/ANFVS SAN.REX. Efigie a l'esquerra.

r/+ ARAGONENSIS, Creu alçada.

Cru-VS, 219. GNC, 2196. Pes: 0,894g. ø: 18 mm.

53. a/.ANFVS SAN REX. La resta com l'anterior.

Cru-VS, 219 variant puntuació llegenda anvers. GNC, 11223.

Pes: 1,117g. ø: 18 mm. Exemplar molt mal conservat.

54. a/ANFV SAN REX. La resta com l'anterior.

Inèdita. GNC, 2131. Pes: 0,618g. ø: 17 mm.

2. Correspon realment a aquest número de l'obra de Crusafont, tot i que en aquell catàleg consta per error d'impremta com +ARAGONENSI.

55. a/A (estrella sis puntes) NFVS SAN (dues aspes o lletres z ajagudes) REX.
Com les anteriors.
Cru-VS, 219.1. GNC, 24195. Pes: 0,972 g. ø: 18 mm.
56. a/ANFVS SAN (dues aspes o zz ajagudes) REX. Bust a l'esquerra
r/+ (Estrella sis puntes) ARAGONENSIS. Creu alçada.
Inèdita. GNC 11224. Pes: (0,75g.) ø: 18 mm. Forat al mig del camp.
57. Similar anterior.
GNC, 2130. Pes: 0,756g. ø: 18 mm.
58. a/ANFVS SA (anell) N (dues aspes o zz ajagudes) REX. Bust a l'esquerra.
r/+ARAGONENSIS. Creu alçada.
Inèdita. GNC, 24193. Pes: 0,808g. ø: 18 mm. Petit trencat vora.

ABREVIATURES I BIBLIOGRAFIA DEL CATÀLEG

Cru-VS = CRUSAFONT I SABATER, M., *Acuñaciones de la Corona Catalano-Aragonesa y de los Reinos de Aragón y Navarra*. Ed. Vico & Segarra, Madrid, 1992.

GNC = Gabinet Numismàtic de Catalunya.